

Enquesta de percepció ciutadana sobre els 25 anys de la declaració de la reserva de biosfera de Menorca

Anna GALLOFRÉ DE LAPUENTE, Borja PELLEJERO GARRIGA, Sònia ESTRADÉ NIUBÓ i David CARRERAS MARTÍ

Observatori Socioambiental de Menorca

Després de 25 anys de la declaració, és necessària i oportuna una revisió del que ha suposat la declaració de reserva de biosfera per a la societat menorquina que ens condueixi a reflexionar sobre el significat de ser reserva de biosfera (RB), la feina realitzada al llarg d'aquest temps, l'estat actual i els reptes de futur. Aportar coneixement científic en aquest context és clau per a un millor enteniment de la realitat que sustenti les reflexions i les propostes de futur.

Com a primer pas en aquest procés de reflexió, hem cregut convenient plantejar un estudi per conèixer la percepció, opinió i valoració de la població sobre l'esdevenir de la declaració durant tots aquests anys. Com a compromís col·lectiu que comporta la declaració, és important conèixer el sentiment de la població, com exposava Josep Miquel Vidal Hernández en la conferència inaugural de les jornades sobre els 15 anys de la reserva de biosfera de Menorca: «L'acompliment d'aquestes expectatives depèn de nosaltres, els ciutadans de Menorca, i per això hem de ser conscients que del nostre comportament individual i social dependrà la situació de l'illa que transmetrem als menorquins del futur i on nosaltres viurem en els pròxims anys.»

Aquest article recull les conclusions de l'explotació de l'enquesta feta per l'Observatori Socioambiental de Menorca i el Centro de Datos de Lanzarote en el marc del projecte conjunt de l'Agència de la Reserva de Biosfera del Consell Insular de Menorca i el Cabildo de Lanzarote, illa amb la qual compartim el mateix aniversari.

Objectius i metodologia

Es vol conèixer la percepció ciutadana sobre la reserva de biosfera, les repercussions que ha aportat a l'illa i la valoració de la gestió realitzada durant aquest temps, així com l'opinió sobre altres aspectes que incideixen en la vida a l'illa. S'utilitza l'enquesta com a tècnica d'anàlisi quantitativa de recollida de dades, amb un qüestionari comú per a Menorca i Lanzarote per poder comparar resultats entre les dues illes.

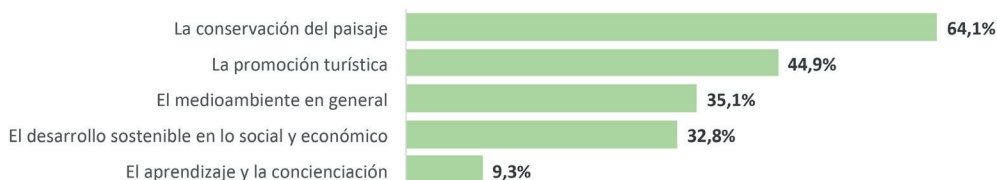
Es planteja la realització d'una enquesta telefònica a una mostra de 800 persones utilitzant la tècnica del mostratge aleatori estratificat amb assignació proporcional per municipis i amb preassignació de quotes de participació per les variables sexe i grup d'edat. El disseny mostral plantejat permet obtenir dades amb una representativitat estadística òptima per al conjunt de l'illa ($e=3,5\%$). L'enquesta es va dur a terme durant el mes de desembre de 2017, de manera simultània a les dues illes.

Resultats

Coneixement i valoració de la RB

Sobre el coneixement i la valoració personal de la reserva de biosfera de Menorca, trobem que pràcticament tota la població resident a Menorca sap que Menorca és reserva de biosfera: així ho declaren un 97,6% dels enquestats. Per a més de la meitat de la població, la conservació del paisatge és la qüestió més relacionada amb la declaració de la reserva de biosfera, mentre que en segon lloc la més mencionada és la promoció turística. Les segueixen el medi ambient en general i el desenvolupament sostenible social i econòmic.

¿Con cuál de las siguientes cuestiones relaciona más el hecho de que Menorca sea reserva de biosfera?

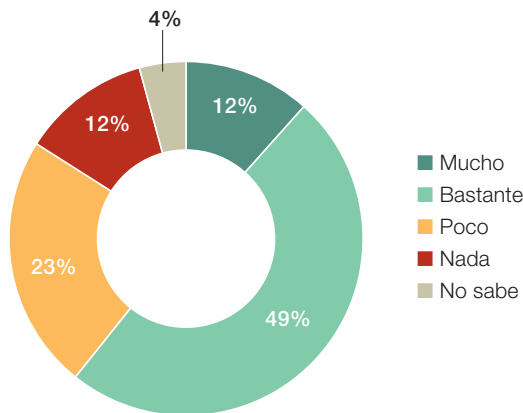

La Unesco explica que les reserves de biosfera són «zones d'ecosistemes terrestres o costaners/marins, o una combinació d'aquests, reconegudes com a tals en un pla internacional en el marc del programa MAB de la Unesco». Serveixen per impulsar harmònicament la integració de les poblacions i la naturalesa a fi de promoure un desenvolupament sostenible mitjançant el diàleg participatiu, l'intercanvi de coneixement, la reducció de la pobresa, la millora del benestar, el respecte als valors culturals i la capacitat d'adaptació de la societat davant els canvis.

Llavors, si bé la gran majoria coneix l'existència d'aquesta figura, es comprova cert desconeixement general sobre el seu veritable significat i raó de ser, més enllà de la conservació del paisatge i la promoció turística, que configura la visió més instrumentalitzada amb la qual coincideixen el 45 % de la població menorquina.

Des d'aquesta visió instrumentalitzada cal esperar la valoració positiva que s'atribueix a l'illa, en major mesura que l'atribuïda a la seva pròpia qualitat de vida. El percentatge de persones que opina que la declaració de Menorca com a reserva de biosfera ha estat o està sent negativa per a l'illa és residual, i pel que fa al terreny personal només un 12 % pensa que no ha tingut cap influència en la seva qualitat de vida.

¿En qué grado la declaración de la isla como reserva de biosfera le ha influido personalmente en su calidad de vida?

Gestió de la reserva de biosfera

Respecte a la gestió de la reserva de biosfera, la percepció d'un 60 % dels residents és que les institucions públiques i els agents socials han treballat molt o bastant per la reserva de biosfera. Les puntuacions obtingudes són pràcticament iguals per a les institucions públiques com per als agents socials.

Una quarta part dels residents valora la feina per la reserva de biosfera de regular, un 11 % pensa que les institucions públiques han treballat poc o gens per la reserva de biosfera, mentre que respecte als agents socials aquest percentatge és menor (8,5 %).

¿Cree que durante estos 25 años las instituciones públicas y los agentes sociales han trabajado por la reserva de biosfera?

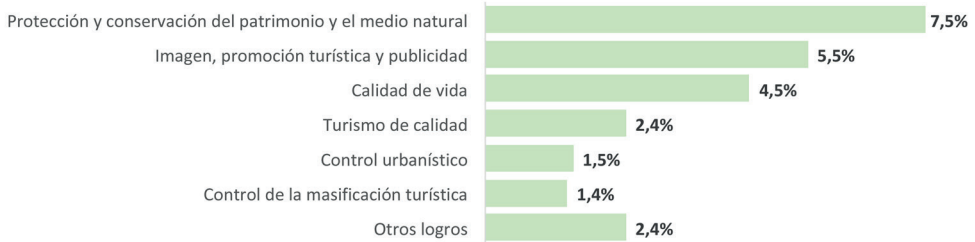
	Instituciones públicas %	Agentes sociales %
Mucho	15,4	10,8
Bastante	44,5	50,4
Regular	24,8	23,0
Poco	9,4	7,0
Nada	2,0	1,5
No sabe	4,0	7,4
Total	100,0	100,0
Puntuación	6,6	6,7

Si bé la gestió és més o menys reconeguda (60%), el coneixement d'aquesta gestió és menor (25%) i poc específic: pocs diuen conèixer algun dels seus èxits; encara són menys els que són capaços d'esmentar-ne algun de concret, i la majoria dels èxits esmentats són de caràcter genèric. L'ambigüitat de les respostes i la poca concreció denota el desconeixement generalitzat de la població respecte a la gestió concreta realitzada al llarg d'aquests 25 anys.

De l'agrupació de les respostes genèriques de l'enquesta, s'obté que la «protecció i conservació del territori», «la imatge, promoció turística i publicitat» i la «qualitat de vida» són els tres ítems que recullen la major part dels èxits esmentats.

Entre les fites específiques directament atribuïbles a la declaració de la reserva de biosfera sense especial menció per part dels enquestats es troben el Contracte Agrari Reserva de Biosfera, el Pla Territorial Insular, la creació del Consorci de Residus i Energia, la creació de l'Observatori Socioambiental de Menorca, les Agenda Local 21, la creació de la Xarxa Mundial de Reserves de Biosfera d'Illles i Zones Costaneres (única menció en l'enquesta), projectes LIFE, accions divulgatives orientades a la conscienciació de la població com la celebració de jornades, etc.

¿Conoce algún logro concreto conseguido por Menorca por el hecho de ser reserva de biosfera? ¿Cuál?

La reserva de biosfera entesa com a filosofia i compromís de la societat per desenvolupar-se de manera sostenible admet també l'atribució d'altres fites vinculades de forma indirecta. Exemples d'això són el cas de la Llei d'espais naturals, que és anterior a la RB, o el Camí de Cavalls i l'albufera des Grau, que naixen d'iniciatives populars en una societat en la qual els principis i la sensibilitat cap a la conservació del territori, el patrimoni i el medi ambient són compartits amb la filosofia de la reserva de biosfera. De manera que les fites específiques esmentades, a excepció del cosecretariat de la Xarxa Mundial de Reserves de Biosfera d'Illes i Zones Costaneres, són més aviat efectes col·laterals de la declaració que, en canvi, encaixen en el marc conceptual del que és una reserva de biosfera.

Reptes de futur

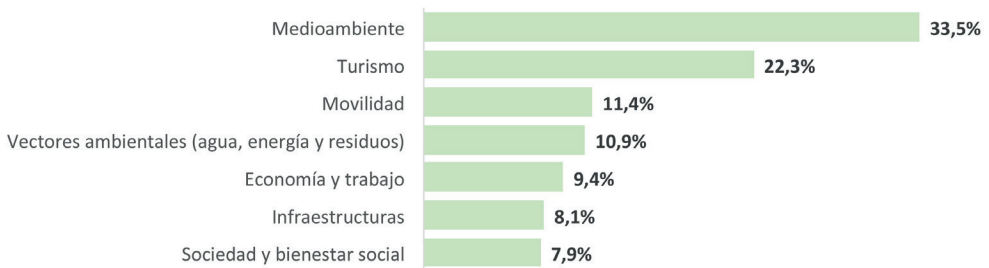
Per afrontar els reptes de futur, la població té una confiança mitjana en les institucions i els agents socials. Destaca el paper atorgat a les associacions ciutadanes, que obté una puntuació de 7 sobre 10. En canvi, suspenen els partits polítics i els sindicats. En general, s'observen valoracions més altes com més anys de residència a l'illa.

En una escala de 0 a 10, ¿qué confianza le merecen para afrontar los retos de la isla los siguientes agentes e instituciones?

	Puntuación media (escala 0-10)
Asociaciones ciudadanas	7,0
Empresarios	5,5
Ayuntamientos	5,5
Consell Insular de Menorca	5,4
Sindicatos	4,8
Partidos políticos	4,6

Amb vista al futur, conservar i preservar el medi natural és el repte prioritari a mitjà termini per a la gestió de la reserva de biosfera amb més consens entre els enquestats. De totes les respostes obertes sobre els reptes prioritaris per a la gestió de la reserva de biosfera a mitjà termini, s'han reagrupat segons l'àmbit d'actuació. Obtenim així que la tercera part dels entrevistats proposen reptes relacionats amb el medi ambient, un de cada cinc proposa reptes relacionats amb el turisme i un de cada nou entrevistats esmenta reptes relacionats amb la mobilitat a l'illa i amb vectors ambientals.

¿Cuáles considera que son los dos retos más prioritarios a medio plazo para la gestión de la reserva de biosfera?

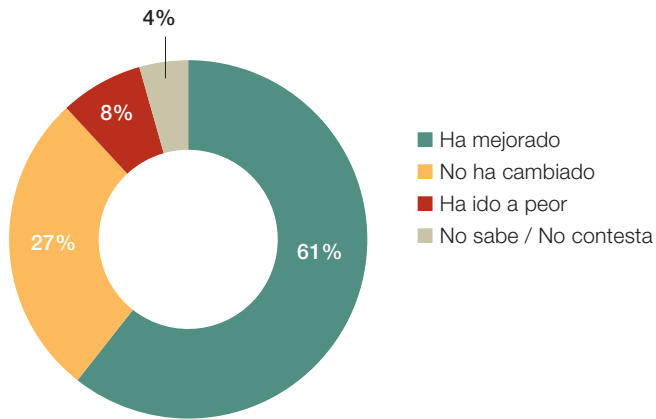

Medi ambient

Respecte al medi ambient, es constata un elevat grau de conscienciació mediambiental de la població menorquina, segons l'opinió dels enquestats (una mica major que a Lanzarote). Més de la meitat dels residents pensen que la població menorquina està bastant conscienciada respecte als temes relacionats amb la protecció del medi ambient a l'illa (59 % a Menorca, enfront d'un 43 % a Lanzarote), mentre que quasi una tercera part només ho està de manera regular. En canvi, són més els que troben que estan poc o gens conscienciats (10 %) que els que pensen que estan molt conscienciats (6 %).

En els darrers deu anys, segons la percepció de la població menorquina, el medi ambient ha evolucionat de manera notable: de cada deu residents, sis opinen que el medi ambient de Menorca ha millorat, tres pensen que no ha canviat i un considera que ha empitjorat. Es tracta d'un resultat molt similar a l'obtingut a l'illa de Lanzarote.

Desde su experiencia vital, en los últimos diez años
¿cómo ha evolucionado el medioambiente en Menorca?

La valoració de la situació actual dels diferents ítems proposats relacionats amb el medi ambient és bastant positiva, excepte pel que fa a la qualitat de l'aigua, la gestió de residus i la neteja urbana. La pitjor puntuació i única per sota de 5 és l'obtinguda per la qualitat de l'aigua potable (4,7). La puntuació més gran l'obtenen les platges (7,8), la tranquil·litat i absència de soroll (7,4) i el litoral o costes (7,3). Si bé no hi ha diferències significatives entre els grups d'edat quant a la puntuació mitjana dels temes proposats, en general el grup de majors de 64 assignen puntuacions més baixes. Molt similars, tot i que més baixes, són també les puntuacions obtingudes a l'illa de Lanzarote per tots els temes.

	Puntuación media (escala 0-10)
Playas	7,8
Tranquilidad y ausencia de ruido	7,4
Litoral, costas	7,3
Conservación de la biodiversidad	6,9
Conservación del paisaje	6,9
Actividad agrícola	6,2
Ausencia de contaminación lumínica	5,9
Limpieza urbana	5,7
Gestión de residuos	5,6
Calidad del agua potable	4,7

Economia i turisme

L'enquesta recull informació sobre la relació dels residents amb l'activitat turística desenvolupada a l'illa a partir de la percepció de la importància del turisme per a la seva pròpia subsistència econòmica i per a l'illa. Podem intuir un cert desajust en la percepció que es té a escala personal i familiar respecte de la que es té en l'àmbit insular: s'obté més puntuació en la valoració de la importància del turisme per a Menorca que per a les mateixes famílies dels enquestats. Tres quartes parts dels enquestats declaren que el turisme és important per a la seva pròpia subsistència econòmica i la de la seva família, mentre que tots coincideixen que ho és per a Menorca.

S'ha de tenir en compte que, en el rànquing d'ocupacions amb més contractació a Menorca¹, els quatre primers llocs —a molta distància de la resta d'ocupacions— són, per aquest ordre, cambrers, personal de neteja, venedors de comerços i ajudants de cuina. Totes aquestes estan directament relacionades amb el sector turístic. És obvi que l'economia menorquina actual té una rotunda dependència del sector turístic. Tanmateix, la seva marcada estacionalitat genera molta contractació temporal que cobreixen residents i temporers, de manera que no tot el rendiment d'aquest motor econòmic reverteix en la societat menorquina.

Opinió sobre la importància del turisme...

	...para la subsistencia económica de usted y su familia (%)	...para Menorca (%)
Muy importante	30,0	67,9
Bastante importante	44,5	32,0
Indiferente	12,8	0,1
Poco importante	9,6	-
Nada importante	3,1	-
Total	100,0	100,0
Puntuación	7,2	8,9

1 Dades per a Menorca el 2015, nombre de contractacions per ocupació: 5.521 cambrers, 2.686 personal de neteja, 2.377 venedors, 2.145 ajudants de cuina, 1.284 paletes, etc.
Serra, D., Gallofré, A., Fernández, C. i Pellejero, B. 2016. Diagnosi Inicial del Pla d'Ocupació de Menorca. Observatori Socioambiental de Menorca, Institut Menorquí d'Estudis. Consultat a:
<http://www.obsam.cat/documents/informes/Diagnosi-Pla-Ocupacio-Menorca.pdf>

Opini3n sobre las siguientes afirmaciones sobre el turismo:

	Puntuaci3n media (escala 1-10)
El turismo mejora la econom3a de Menorca	7,8
El turismo ofrece m3s oportunidades de trabajo en la isla para los residentes	7,7
La declaraci3n de la reserva de biosfera favorece un desarrollo sostenible de la actividad tur3stica de Menorca	7,3
El turismo incentiva la conservaci3n paisaj3stica, monumental y art3stica de Menorca	7,0
El modelo tur3stico actual incrementa el bienestar social para la poblaci3n local	7,0
Gracias al turismo se mejoran las infraestructuras	6,8
El turismo ofrece mayores oportunidades de ocio para los residentes	6,7
El turismo genera cambios positivos en la cultura local	6,6
El turismo provoca saturaci3n de determinados servicios	6,6
Las infraestructuras que se realizan est3n en equilibrio con el territorio y su poblaci3n	6,6
El turismo produce degradaci3n o destrucci3n de los recursos naturales	6,0

Efectivament, la percepci3n del 99,9% de la poblaci3n 3s que l'activitat tur3stica 3s bastant o molt important per a l'illa, valoraci3n que es trasllada nom3s al 74,5% de les economies de les llars menorquines. D'aquesta manera que es constata el convenciment que el turisme 3s m3s important per a l'illa que per a la mateixa subsist3ncia econ3mica dels seus habitants, d'acord amb la puntuaci3n obtinguda per a les dues preguntes.

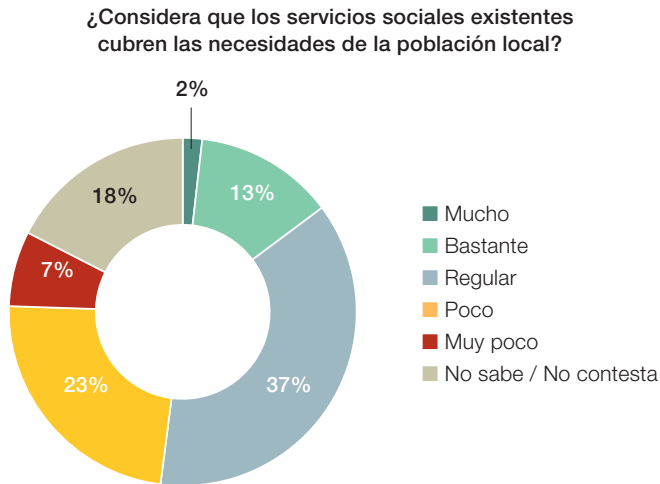
A priori la majoria pensa que la situaci3n actual del turisme a Menorca 3s bona (73%) o molt bona (18%). Per3 s'ha volgut aprofundir m3s entorn dels efectes del turisme en la societat i s'ha recollit en quina mesura la poblaci3n local est3 d'acord o no respecte a diferents afirmacions sobre el turisme. El m3s elevat grau d'acord respecte al turisme el trobam en l'afirmaci3n que el turisme millora l'economia i ofereix millors oportunitats de treball. Respecte a les infraestructures, els residents en general coincideixen que gr3cies al turisme es milloren carreteres, avingudes, etc., i s3n pocs els que opinen que aquestes millores no estan en equilibri amb el territori i la seva poblaci3n. Finalment, pel que fa a la saturaci3n de serveis i destrucci3n de recursos naturals, a Menorca s3n una mica m3s cr3tics que a Lanzarote.

Els menorquins perceben que la situació econòmica actual de l'illa és més bona que la de la seva pròpia llar. Si bé una ampla majoria qualifica la seva situació econòmica pròpia com a bona, no es pot obviar que 1 de cada 10 declara passar una mala situació econòmica. Més encara considerant que, segons la majoria de la població, els serveis socials existents no són suficients per atendre les necessitats de la població local.

Percepción de la situación económica actual...

	...de su hogar (%)	...de Menorca (%)
Muy buena	2,1	12,8
Buena	71,4	61,3
Regular	25,0	24,6
Mala	0,9	0,6
Muy Mala	0,1	-
No Sabe / No contesta	0,5	0,8
Total	100,0	100,0
Puntuación	6,9	7,2

De fet, la cobertura dels serveis socials és l'únic aspecte referent a l'Administració pública que suspèn en tota l'enquesta.

Hàbits i qualitat de vida

La declaració de reserva de biosfera suposa per a les illes, entre altres coses, la responsabilitat per part de la societat de servir de model sostenible en la forma de vida i en bons hàbits que incideixen en la qualitat de vida de les persones. L'enquesta indaga sobre algun dels hàbits de la població local per valorar si realment encaixen amb els principis d'una reserva de biosfera: aborda qüestions sobre mobilitat, activitat física i consum de productes ecològics.

Els desplaçaments de la població fins al seu lloc de feina o estudi són els que es duen a terme de manera habitual i juguen un paper important en la sostenibilitat del medi ambiental, no només per les emissions de CO₂ que puguin generar, també pel temps d'oci que consumeix a les persones i que incideix en la seva qualitat de vida. El desitjable és que les persones treballin o estudiïn a la vora d'on viuen, afavorint així la conciliació familiar i laboral, i que els desplaçaments es duguin a terme de les maneres més sostenibles.

Segons les dades de l'Institut Nacional d'Estadística, obtinguts del Cens de població 2011, el temps mitjà de desplaçament a la feina a Espanya supera els 22,5 minuts². A les illes és menor³: 18 minuts a Lanzarote i 14 minuts a Menorca (sense considerar els que

2 Els referents nacionals sobre temps i mitjans de desplaçaments s'obtenen de les dades del Cens de població del 2011 (INE) i fan referència únicament als desplaçaments al lloc de feina.

3 A l'enquesta es demanen els temps de mitjana de desplaçament habitual, al lloc de feina o d'estudi.

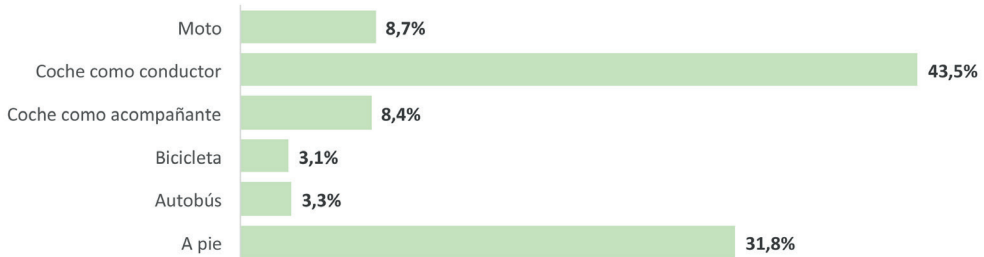
no es desplacen, que són la meitat de la població). De fet, la delimitació geogràfica limita els temps de desplaçament dins de les illes.

Es desprèn de l'enquesta que la meitat de la població no es desplaça per motius de feina o estudi, unes circumstàncies que coincideixen amb les dades sobre l'ocupació actual dels enquestats (un 46 % no treballen ni estudien). Es constata també que el percentatge de persones que no es desplacen per aquests motius augmenta amb l'edat.

Pel que fa al mitjà de transport, les opcions més sostenibles per al medi ambient i la salut són a peu i en bicicleta. Un 35 % dels desplaçaments habituals es cobreixen en aquests mitjans sostenibles (un 32 % a peu i un 3 % en bicicleta), percentatges bastant superiors al referent nacional per desplaçaments al lloc de feina, que se situa en un 16 % (14 % caminant i 2 % en bicicleta, dades INE, Cens 2011).

Altres mitjans sostenibles quan cal cobrir distàncies és l'autobús, com a mitjà de transport col·lectiu. A Menorca tan sols un 3,3 % de la població utilitza aquesta opció, molt menys que a Lanzarote, que s'empra en un 8,7 %. L'ús del transport públic per arribar al lloc de feina el 2011 se situava a Espanya en el 13,7 % (dades INE, Cens 2011). Aquest percentatge no només depèn de les opcions personals, sinó que sobretot depèn que l'oferta existent s'adeqüi a les necessitats de la població.

Medio de transporte para desplazarse a su lugar de trabajo o estudio

Finalment, l'ús del cotxe per anar al lloc de feina o d'estudi s'estén a més de la meitat d'aquests desplaçaments, i es constata una baixa taxa d'ús compartit del cotxe. S'obté de l'enquesta que, per al 61 % dels desplaçaments habituals, els menorquins usen mitjans mecanitzats particulars (moto o cotxe). A més, dels percentatges observats de «cotxe conductor» i «cotxe acompanyant» es dedueix que generalment els que van en cotxe viatgen sols. Sota la hipòtesi de quatre ocupants per cotxe, el percentatge d'acompanyants hauria de triplicar el percentatge de conductors, però l'observat està lluny d'aquesta situació (si bé val a dir que la hipòtesi és poc realista a causa que haurien de coincidir les necessitats dels quatre ocupants en el lloc i horari).

Pel que fa a l'activitat física en espais naturals, obtenim de l'enquesta que un de cada cinc residents no fa activitats físiques en espais naturals (20 %). De la resta, dos ho fan de

manera ocasional (43 %) i dos més ho fan regularment (37 %). De les puntuacions copsem que la freqüència disminueix amb l'edat i no es detecten diferències significatives per gènere. S'observa també que a Menorca es duu a terme activitat física en espais naturals amb més freqüència que a Lanzarote.

Es constata, finalment, un escàs consum de productes ecològics i de proximitat o productes locals: quasi un terç de la població menorquina manifesta no comprar-ne mai i la majoria dels que en compren ho fa només de manera ocasional. Els que diuen comprar-ne amb certa regularitat no arriben al 20% de la població. El motiu principal pel qual no es consumeixen aquests productes és el preu, però també cal considerar que quasi una tercera part també confia en productes no ecològics, la qual cosa indica certa falta de conscienciació.

Conclusions

El coneixement de la declaració de reserva de biosfera i la seva valoració positiva s'extén pràcticament a tota la societat menorquina. No obstant, una part continua sense tenir ben entès que significa ser reserva de biosfera, ja que una part important de la població només la vincula a conservació del paisatge i promoció turística. Tanmateix, és poc coneguda la gestió realitzada per part de les diferents administracions al llarg dels 25 anys. Es valora positivament la influència en la qualitat de vida i també en la conservació del medi ambient, a excepció de la qualitat de l'aigua, que és l'aspecte menys valorat. Sobre els reptes de futur, la conservació d'espais naturals i un turisme de qualitat que millori l'economia són els desafiaments que disposen de més consens. De nou emergeix la visió més instrumentalitzada de la reserva de biosfera.

Es reconeix la importància del turisme i es valora més per a l'illa en general que per a la seva població. De la mateixa manera, la percepció general de la situació econòmica és més positiva en valorar la de l'illa en general que la de la pròpia llar.

Pel que fa als hàbits i la qualitat de vida, l'enquesta revisa qüestions sobre mobilitat, activitat física i consum. Tot i que hi ha una elevada taxa de mobilitat a peu, trobem una alta dependència del cotxe particular en els desplaçaments laborals. En temes de consum, hi ha poca conscienciació en la importància del comerç local, el producte ecològic i de proximitat. En aquesta temàtica hi ha encara recorregut per avançar en la sostenibilitat.